

Joanna Pyłat
Londyn

DOROBEK WYDAWNICZY POLSKIEGO UNIwersYTETU NA OBCZYŹNIE

Polski Uniwersytet na Obczyźnie (PUNO), oprócz pracy naukowej i dydaktycznej, podjął się także działalności wydawniczej. Jej początki nie należały jednak do najłatwiejszych. Głównie z tego powodu, że od chwili powstania¹ uczelnia miała poważne kłopoty finansowe. Tym samym (niemal zawsze) brakowało jej funduszy na druk i promocję książek. Istotny problem stanowił również system pracy wolontariackiej, praktykowany na PUNO, uniemożliwiający zatrudnienie (na stałym etacie) osoby odpowiedzialnej za planowanie i koordynowanie tej działalności. Co praw-

¹ Pełne prawa polskich państwowych szkół akademickich (w rozumieniu ustawy z dnia 15 marca 1933 r.) otrzymał PUNO oficjalnie 15 grudnia 1952 r., na podstawie dekretu Prezydenta RP na Uchodźstwie. Jednakże, jak podkreślają władze uczelni (jako spadkobiercy), uniwersytet początku swojej historii szuka już w 1939 r., kiedy to w Paryżu zainicjował prace Polski Uniwersytet za Granicą. Wówczas to, z inicjatywy prof. Oskara Haleckiego (późniejszego prorektora PUNO), przedyskutowano pod koniec września 1939 r. (w Szwajcarii), kwestie zorganizowania polskiej szkoły wyższej poza granicami kraju. Uniwersytet ten funkcjonował jednak bardzo krótko, bo zaledwie dwa semestry (od 20 stycznia do końca maja 1940 r.). Po zakończeniu działań wojennych dopiero w 1949 r. podjęto ponowne starania o utworzenie jednego polskiego ośrodka naukowego, o profilu akademickim, poza granicami „zniewolonego kraju”. Utworzeniem PUNO zainteresowane były niemal wszystkie, funkcjonujące wówczas w Wielkiej Brytanii, polskie (emigracyjne) organizacje naukowe: Polish Research Centre, Polskie Towarzystwo Historyczne, Zrzeszenie Profesorów i Docentów Polskich Szkół Akademickich, Polska Rada Naukowa (powstała w 1948 r.) oraz Szkoła Nauk Politycznych i Społecznych. Wymienione organizacje (wykorzystując fakt, że żaden z dekretów Prezydenta RP dotyczący polskich wyższych uczelni działających w okresie wojny na terenie Wielkiej Brytanii nie został anulowany) postanowiły powołać Tymczasową Radę Uniwersytetu, która 9 grudnia 1949 r. opracowała „Tymczasowy Statut Organizacyjny PUNO”. Dnia 1 września 1952 r. Rząd RP na Uchodźstwie zatwierdził formalny statut placówki, a 15 grudnia (jak już wspomniano) PUNO otrzymał pełne prawa uczelni wyższej. Szerzej na ten temat w: J. Pyłat, *PUNO. Polski Uniwersytet na Obczyźnie*, Pułtusk–Londyn 2010, s. 13, 20–37, 41–44; też: *Zarys działalności Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie w Londynie*, w: *Problemy historii wojskowości w kraju i na obczyźnie po wrześniu 1939 roku. Studia historyczne i politologiczne*, Gorzów Wielkopolski 2010, s. 465–470; oraz: A. Pelczar, *O uznaniu dyplomów wydanych przez PUNO*, w: *Rola dawnej i nowej emigracji polskiej w warunkach Unii Europejskiej*, Kraków 2006, s. 88.

da, stworzono fundusz wydawniczy, jednakże jego kondycja finansowa uzależniona była od szczodrości sponsorów i subwencji, a te były niekiedy bardzo skromne.

Istotny wydaje się fakt, że poszczególni pracownicy naukowi angażowali się także w działalność pozauczelnianą, np. w prace na rzecz Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie (PTNO) – prof. Tadeusz Brzeski był pierwszym prezesem Polskiego PTNO, prof. Tadeusz Sulimirski należał do komitetu redakcyjnego rocznika PTNO (organu Towarzystwa)², prof. Zdzisław Edward Wałaszewski był redaktorem naczelnym tygodnika „Gazeta Niedzielna”, prof. Józef Garliński prezesem Pisarzy Polskich na Obczyźnie, redaktorem „Biuletynu Informacyjnego” koła AK w Londynie (1946–1965) oraz „Pamiętnika Literackiego” (1976–2003), prof. Marian Kukiel prezesem Polskiego Towarzystwa Historycznego w Londynie i redaktorem naczelnym „Tek Historycznych” (1955–1966)³, etc. Z tego też powodu wiele prac publikowano poza PUNO, a osoby czasowo odpowiedzialne za kondycję funduszu wydawniczego i realizację zadań dzieliły swoje obowiązki i czas pomiędzy PUNO a inne organizacje.

Jednakże, mimo powyższych trudności (uczelnia boryka się z nimi do dnia dzisiejszego), PUNO zawsze zabiegał o to, aby wartościowe opracowania wykładowców i studentów były w miarę regularnie publikowane.

Początkowo, od 1952 roku – z inicjatywy poszczególnych profesorów i pracowników naukowych i dzięki wsparciu sponsorów – drukowano jedynie podręczniki i skrypty. Pierwsze skrypty opublikowali: Wiesław Strzałkowski, Józef A. Teslar, Mieczysław Giergielewicz, Władysław Günter, Ignacy Wieniewski, Władysław Wielhorski, a z czasem także: Adam Żółtowski, Józef Bujnowski i Janina Heydzianka-Pilat⁴. Publikacje te przeznaczone były przede wszystkim dla osób kontynuujących studia w systemie korespondencyjnym.

Wkrótce, dzięki finansowym datkom Polskich Kompanii Wartowniczych w Niemczech Zachodnich, które odpowiedziały na apel PUNO i przez kilka lat wspierały uniwersytet finansowo⁵, zapoczątkowano także druk książek. Jedną z ważnych pozy-

² Więcej w: J. Pyłat, *W służbie nauki – Rzecz o działalności profesorów PTNO: Tadeusza Brzeskiego i Tadeusza Sulimirskiego*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie” 2008/2009, nr 52, Londyn 2010, s. 62–79.

³ Z. A. Judycki, *Polski Uniwersytet na Obczyźnie w Londynie. Słownik biograficzny pracowników naukowych*, Londyn 2008, s. 35–36, 63.

⁴ J. Pyłat, *PUNO. Polski Uniwersytet*, s. 154.

⁵ Przez kilka lat największego wsparcia, bo aż tysiąc funtów rocznie, udzielały uczelni Polskie Oddziały Wartownicze w Niemczech Zachodnich. Biorąc pod uwagę fakt, że inne instytucje, np. Skarb Narodowy, który wspierał uniwersytet od chwili powstania, rocznie przeznaczał na rzecz tej placówki jedynie 120 funtów, w formie stałej – miesięcznej dotacji (w kwocie 10 funtów), co stanowiło niespełna 12% kwoty przekazywanej przez Oddziały Wartownicze, uznać należy, że był to jeden z głównych darczyńców uniwersytetu. A w pewnym momencie nawet wręcz jedyny, ponieważ w czerwcu 1954 r. Skarb Narodowy wstrzymał swoje skromne wsparcie, z powodu kryzysu finansowego, który sam przeżywał. Szerzej na ten temat w: J. Pyłat, *Finansowy wkład Polskich Oddziałów Wartowniczych w Niemczech w życie naukowe i kulturalne emigracji niepodległościowej*, w: *Polskie Oddziały Wartownicze przy armii amerykańskiej w latach 1945–1989*, Szczecin 2011, s. 225–233.

cji, która dzięki temu wsparciu ukazała się pod szyldem uniwersytetu, stanowił przedruk książki W. Konopczyńskiego *Dzieje Polski Nowożytnej*⁶, tom 1 (1506–1648) według wydania z 1938 roku.

Uzasadniając decyzję o wydaniu tejże publikacji (na wznowienie zgodziła się córka autora, H. Heitzmanowa), prof. T. Brzeski – pierwszy rektor PUNO, w liście do pułkownika Franciszka Sobolty, dowódcy Polskich Kompanii Wartowniczych, napisał: „Udostępnienie Polakom na Obczyźnie tej pracy podstawowej dla nauki polskiej historii uważamy za szczególnie nasz obowiązek wobec zniekształcania tej historii w nauce krzewionej przez reżym, rządzący obecnie Polską”⁷. Ostatecznie pracę tę wydano w 1959 roku.

Poza przedrukami, stosunkowo szybko rozpoczęto także wydawanie (niepublikowanych wcześniej) prac samodzielnych pracowników naukowych. I tak, jednym z pierwszych wykładowców uczelni, który wydał książkę z uniwersyteckim logo, był gen. prof. Marian Kukiel, pełniący wówczas w PUNO funkcję przewodniczącego Komisji Historycznej. Opracował on syntezę dziejów porozbiorowych Polski oraz syntezę dziejów Europy XIX wieku⁸. Pierwsza część *Dziejów Polski (Kurs dziejów porozbiorowych 1795–1865)* ukazała się w 1953 roku, ale całość pracy opublikowano dopiero w 1961 roku.

Do 1954 roku w PUNO wydano również następujące prace: prof. Stanisława Kościółkowskiego *Historyka. Wstęp do studiów historycznych*; prof. Tadeusza Sulimirskiego *Polska przedhistoryczna*, cz. 1 oraz wykład rektorski prof. Tadeusza Brzeskiego *Teoria rozwoju gospodarczego Polski*⁹.

Mimo że liczba wydawanych wówczas książek nie była imponująca, to dla tego najmniejszego środowiska akademickiego poza Polską stanowiła powód do dumy. Ówczesny rektor uczelni, prof. dr hab. T. Brzeski, zdając sobie sprawę z tego, że badania naukowe i działalność wydawnicza świadczą o poziomie danej placówki naukowo-badawczej, w jednym z swoich przemówień (1955) podkreślał, że w przyszłości „Wszystkie te wydawnictwa, zarówno powielane, jak i drukowane”, będą „trwałym dorobkiem naukowym, z którego [...] uniwersytet [...]” będzie „słusznie dumny”¹⁰.

Lista pierwszych publikacji pracowników PUNO z lat 1952–1959 (z uwzględnieniem skryptów) przedstawiała się następująco:

- W. Strzałkowski, *Współczesne kierunki psychologiczne*, Londyn 1952, stron 160.
- J. A. Teslar, *Kurs literatury polskiej Złotego Wieku. Literatura polityczna*, Londyn 1953, stron 128.

⁶ Archiwum PUNO, Sprawozdanie z działalności Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie za rok akademicki 1954/55 (z przemówienia rektora PUNO prof. T. Brzeskiego na inauguracji dnia 29 października 1955 r.), s. 4.

⁷ IPMS, Kol. 23 c/5, List rektora PUNO prof. T. Brzeskiego do pułkownika F. Sobolty, s. 1; także J. Pyłat, *PUNO. Polski Uniwersytet*, s. 154.

⁸ Za: R. Habielski, *Życie społeczne i kulturalne Emigracji. Druga Wielka Emigracja 1945–1990*, cz. 3, Warszawa 1999, s. 186.

⁹ J. Pyłat, *PUNO. Polski Uniwersytet*, s. 153.

¹⁰ IPMS, Kol. 23 c/5, List rektora PUNO prof. T. Brzeskiego do pułkownika F. Sobolty, s. 4.

- J. A. Teslar, *Literatura polska Złotego Wieku. Piśmiennictwo Reformacji*, Londyn 1953–1954, stron 94.
- M. Kukiel, *Dzieje Polityczne Europy od Rewolucji Francuskiej. Część I, 1789–1815*, Londyn 1954, stron 128.
- M. Giergielewicz, *Kierunki i prądy doby pozytywizmu*, Londyn 1954, stron 125.
- M. Kukiel, *Dzieje Polityczne Europy od Rewolucji Francuskiej. Część II, 1815–1871*, Londyn 1955, stron 98.
- M. Kukiel, *Dzieje Polityczne Europy od Rewolucji Francuskiej. Część III*, Londyn 1956, stron 145.
- W. Günther, *Zygmunt Krasiński*, Londyn 1956, stron 200.
- T. Brzeski, *Teoria rozwoju gospodarczego Polski. Wykład rektorski, wygłoszony na inauguracji roku akademickiego 1954–1955*, Londyn 1957, stron 158.
- M. Giergielewicz, *Rym i wiersz*, Londyn 1957, stron 158.
- I. Wieniewski, *Wybrane zagadnienia z literatury klasycznej*, Londyn 1958, stron 178.
- A. Żółtowski, *Zarys historii filozofii. Filozofia starożytna*, Londyn 1958, stron 178.
- W. Konopczyński, *Dzieje Polski Nowożytnej*, tom II, 1648–1795 (przedruk wydania z 1936 r.), Londyn 1959, stron 418.

W drugiej połowie lat sześćdziesiątych XX wieku z inicjatywy profesora Tadeusza Sulimirskiego – ówczesnego dziekana Wydziału Humanistycznego – zapoczątkowano publikację Zeszytów Naukowych PUNO, które miały prezentować i promować ciekawsze opracowania, monografie i rozprawy: profesorów, wykładowców, studentów i absolwentów uczelni.

Uwzględniając fakt, że uniwersytet dysponował skromnymi środkami finansowymi, decyzję o wydawaniu Zeszytów należy rozpatrywać „w kategorii poważnego wyzwania i misji”¹¹. W jednym z listów do Cezarii Baudouin de Courtenay Ehrenkreutz Jędrzejewiczowej (pełniącej od 1958 do 1967 r. funkcję rektora PUNO¹²), prof. Sulimirski, poruszając kwestię Zeszytów Naukowych, napisał:

oddalem do druku pracę Otwinowskiej i Dydymskiego. Ta ostatnia musi być napisana na maszynie ze znakami drukarskimi, uzupełnionymi specjalnymi znakami fonetycznymi i wydana przez powielenie, [...], gdyż nie ma potrzebnych znaków drukarskich [...] kosztowałoby to horrendalnie dużo. Będą to 2-gi i 3-ci zeszyt naszych Zeszytów Naukowych. Zeszyt 4-ty z pracą Hofmanowej. Janka Pilatowa także przygotowała tekst do druku i mam go, ale czekam, aż tamte zaczną się drukować. Lepiej nie wydawać wszystkiego naraz. Nie wiem, ile zostanie jeszcze pieniędzy z naszego Funduszu Wydawniczego. Ale myślę, że na jaki niewielki zeszyt, jakieś 30–40 stron druku, jeszcze wystarczy¹³.

¹¹ J. Pyłat, *PUNO. Polski Uniwersytet*, s. 155.

¹² Tamże, s. 236.

¹³ Archiwum PUNO, Teczka Cezarii Baudouin de Courtenay Ehrenkreutz Jędrzejewiczowej, Korespondencja z prof. T. Sulimirskim za lata 1965–1967, List prof. T. Sulimirskiego, z 22 czerwca 1966 r.; także: J. Pyłat, *PUNO. Polski Uniwersytet*, s. 155–156.

Tematyka poszczególnych zeszytów była różnorodna i najczęściej poświęcona problemom: polonistycznym, historycznym i politycznym, archeologicznym i etnograficznym. Liczba stron poszczególnych zeszytów uzależniona była od długości przyjętych do druku tekstów i możliwości finansowych. Niekiedy pojedyncze wydanie liczyło zaledwie kilkanaście, a czasem aż 100 stron.

Celem zaprezentowania różnorodnej tematyki poszczególnych opracowań i wykazania różnic w objętości poszczególnych wydań poniżej wymieniono (wybrane) tytuły opublikowane w ramach Zeszytów Naukowych Wydziału Humanistycznego:

- Krystyna Ganther, *Funkcja składni w ukształtowaniu rytmicznym utworu na materiale „Ballada o chorym księżycu” Beaty Obertyńskiej*, Londyn 1964, stron 51.
- J. Otwinowska¹⁴, *Zakłócenia w języku dzieci polskich emigrantów w Londynie*, Londyn 1966, stron 60.
- L. Hofman, *Proces przyswajania wyrazów angielskich w języku polskim*, Londyn 1967, stron 16.
- J. Bujnowski, *Przemiany w poezji współczesnej w Polsce*, Londyn 1968, stron 100.
- L. Dydymski, *Proces przemian w systemie fenologicznym dzieci polskich w Londynie*, Londyn 1970, stron 40.
- J. Heydzianka-Pilatowa, *Problemy dotychczasowych badań nad językiem ojczystym dzieci emigrantów polskich w Londynie*, Londyn 1972.
- R. Lange, *Tradycyjny taniec ludowy w Polsce i jego przeobrażenie w czasie i przestrzeni*, Londyn 1978, stron 106.
- L. Turkowski, *Źródło oddziaływań na tkactwo ludowe w Wileńskim i Nowogródzkim*, Londyn 1977, stron 35.
- A. Żaki, *Ayangay. Polskie odkrycia archeologiczne w Peru*, Londyn 1978, stron 63.

Warto podkreślić, że z powodów finansowych zeszyty wydawane były nieregularnie; przez kilka lat nie ukazywały się wcale. Pod koniec lat osiemdziesiątych XX wieku prof. dr Alicja Moskalowa zainicjowała wydanie nowej serii zeszytów. Podobnie jak w latach wcześniejszych, każdy z nich został poświęcony danej dziedzinie naukowej. W ramach tej serii wydano m.in.:

1. *Prace Polonistyczne*, PUNO Zeszyty Naukowe, Wydział Humanistyczny, Nowa seria: nr 1, praca pod red. A. Moskalowej, Londyn 1989, stron 52.
– w wydaniu tym swoje artykuły zaprezentowali: J. Bujnowski, *Teoria czystej formy we własnym komentarzu Gombrowicza*; L. Hofman, *Spostrzeżenia nad językiem emigrantów polskich osiadłych w Anglii po II wojnie światowej*; H. Leming, *Leksykologia historyczna i porównawcza: zagadnienia, metodyka, perspektywy*; A. H. Moskalowa, *Barokowa wizja Czarnobylu*.
2. *Samorzutne procesy rozkładu systemów typu sowieckiego*, PUNO Zeszyty Naukowe, Wydział Prawa i Nauk Społecznych, Nowa seria: nr 2, Zbiór prac przy-

¹⁴ J. Otwinowska, *Uczymy się pisać*, zeszyt 1, Londyn 1967; teŝe: *Wpływ języka angielskiego na system fleksyjny rzeczownika w języku dzieci polskich w Londynie*.

- gotowanych w związku z Sympozjum odbytym w Londynie w dniu 11 marca 1989 r., praca pod red. J. Drewnowskiego, Londyn 1989, stron 64.
3. *Fale Emigracji Polskiej*, PUNO Zeszyty Naukowe, Wydział Prawa i Nauk Społecznych, Nowa seria: nr 3, Zbiór prac przygotowanych w związku z Sympozjum odbytym w Londynie w dniu 24 lutego 1990, praca pod red. A. Iwańskiej, Londyn 1990, stron 72.
 4. *II Sympozjum Historyczno-Archeologiczne*, PUNO Zeszyty Naukowe, Wydział Humanistyczny, Nowa seria: nr 4, red. A. Żaki, Londyn 1991, stron 132.
 5. J. Szczeńsiak, *Deformability of disk-shaped concrete elements bi-axially long term loaded and Experimental curves approximation by theoretical curves for bidirectionally compressed concrete disks*, PUNO Zeszyty Naukowe, Wydział Nauk Technicznych, Nowa seria: nr 5, red. M. Sas-Skowroński, Londyn 1991, stron 40.
 6. *Redefinicje*, PUNO Zeszyty Naukowe, Wydział Prawa i Nauk Społecznych, Nowa seria: nr 6, praca pod red. A. Iwańskiej, Londyn 1992.
 7. T. Zagórska, *Romuald Chudzikowski życie i twórczość*, PUNO Zeszyty Naukowe, Wydział Humanistyczny, Nowa seria: nr 7, praca pod red. Z. E. Wałaszewskiego, stron 47.
 8. *Obecny stan polskiej gospodarki*, PUNO Zeszyty Naukowe, Wydział Prawa i Nauk Społecznych, Nowa seria: nr 8, red. B. Brodziński, Londyn 1996, stron 80.
 9. E. Kruszewski, *Niemiecka myśl polityczna XVIII w. i małe państwo*, PUNO Zeszyty Naukowe, Wydział Prawa i Nauk Społecznych, Nowa seria: nr 9, red. J. Drewnowski, Londyn 1997, stron 24.

Nieco wcześniej, bo od początku lat sześćdziesiątych XX wieku, ukazywały się również Informatory PUNO (niestety także nieregularnie), które informowały o najistotniejszych sprawach uczelni, wymaganiach na poszczególne stopnie naukowe, warunkach i terminach rekrutacji, tematyce prowadzonych zajęć, kadrze dydaktycznej i profesorskiej, nominacjach i stopniach naukowych nadanych w danym roku oraz publikacjach.

W archiwum PUNO zachowały się informatory z lat: 1960–1961, 1967–1968, 1973–1974, 1976–1977, 1978–1979, 1980–1981, 1983–1984, 1994–1995, 1995–1996, 1996–1997 i ostatni numer za rok akademicki 2002–2003.

W 1978 roku w sprawy wydawnicze uczelni zaangażował się prof. dr hab. Andrzej Żaki, archeolog ze Szwajcarii. Autor postawił sobie za cel wydanie kwartalnika Towarzystwa Przyjaciół PUNO¹⁵, pisma informującego zarówno o sprawach uniwersytetu, samego Towarzystwa, jak i ważniejszych – naukowych, kulturalnych i politycznych – wydarzeniach na obczyźnie i w kraju. Uzasadniając potrzebę promocji uczelni i jej dorobku, w jednym z listów do ówczesnego rektora PUNO, T. Sulimirskiego, napisał:

¹⁵ Prof. A. Żaki zainicjował powstanie Towarzystwa Przyjaciół PUNO. Więcej na ten temat w: J. Pyłat, *PUNO. Polski Uniwersytet*, s. 97–103.

Napsioczyłem przedtem na materiały, dotyczące prac naukowo-badawczych ludzi związanych z PUNO [...], ale muszę równocześnie przyznać, że nawet z tych niedoskonałych informacji wyłania się obraz zgoła niemających – pod względem ilościowym i jakościowym – badań naszych uczonych. Wydaje mi się, że warto ów dorobek pokazać i propagować (w publikacjach pełnych, w streszczeniach, we wszelkich sprawozdaniach, wzmiankach prasowych itp. [...]). Czy nie byłoby dobrze, byś wplótł do swego przemówienia [...] w dniu inauguracji roku akademickiego (17 X 1978) także obszerniejszego passusu o działalności naukowo-badawczej PUNO, czyli o owym „drugim filarze”, na którym opiera się praca wyższej uczelni?¹⁶

Ostatecznie kwartalnik „Universitas” wydawany był w Szwajcarii od 1980 roku do drugiej połowy lat dziewięćdziesiątych. Naczelnym redaktorem czasopisma został prof. A. Żaki¹⁷. W składzie redakcji znaleźli się także: Maria Büchni, Maria Górecka, Tadeusz Marzantowicz (sekretarz), prof. Andrzej Peszyński, a w późniejszym czasie także: prof. dr Alicja Moskałowa, prof. Harry Leeming, dr Maja Cybulska. W kwartalniku publikowali pracownicy uniwersytetu, studenci oraz zaproszeni goście. Co ciekawe, poszczególne zeszyty, podobnie jak Zeszyty Naukowe, nie miały jednolitej formy objętościowej, nie prezentowały także jednakowego ujęcia problematyki publikowanych tekstów. Pomimo to w każdym z nich zamieszczano: ważniejsze informacje z życia naukowego i działalności uczelni, interesujące artykuły, aktualności (wzmianki) kulturalne, naukowe i polityczne, a także recenzje i omówienia. W niektórych wydaniach pojawiały się również nekrologi i noty biograficzne zmarłych profesorów, wykładowców i przyjaciół PUNO.

Przykładowo w numerze 36/37, za styczeń – czerwiec 1989 roku, liczącym zaledwie 19 stron, zamieszczono m.in.: informacje o obchodach 45 rocznicy bitwy o Monte Cassino (s. 2), wzmiankę o zmianach w krajobrazie politycznym PRL *Okrągły stół i wielka niewiadoma* (s. 2), życzenia papieża Jana Pawła II (złożone PUNO z okazji kolejnej rocznicy funkcjonowania uniwersytetu – s. 3), informacje o kursach i współpracy PUNO z innymi uniwersytetami oraz artykuły: prof. Alicji Iwańskiej, *Uniwersyteckie peregrynacje* (s. 5–8); Władysława Szkody, *Profesor kapitan Janina Heydzianka-Pilatowa. In memoriam* (s. 9), Andrzeja Żaki, *Witkacy nie spoczął w Zakopanem* (s. 13–15) itp.

Poniżej zaprezentowano spis ciekawszych publikacji naukowych i popularno-naukowych, opublikowanych w kwartalniku między październikiem 1992 a końcem 1994 roku. Z wielu wybrano tylko te, które oddają różnorodność poruszanych w czasopiśmie tematów: językoznawczych, historycznych, pedagogicznych i archeologicznych:

- T. Z. Głodowska, *Przybyli z Wileńskiej Wszechnicy*, cz. II., Universitas, nr 51, X–XII 1992, s. 15–17.

¹⁶ Archiwum PUNO, Teczka TP PUNO w Szwajcarii, Korespondencja za lata 1977–1980, List prof. A. Żaki do Rektora PUNO prof. T. Sulimirskiego, Zurych, 10 lutego 1979 r., s. 2; także: J. Pyłat, *PUNO. Polski Uniwersytet*, s. 157.

¹⁷ Z. Judycki, *Polski Uniwersytet na Obczyźnie*, s. 9.

- J. Nowak-Jeziorański, *Zbiorowa nieodpowiedzialność*, Universitas, nr 51, X–XII 1992, s. 18–19.
- A. Żaki, *Wierszem były polskie „GEORGICA”*. O pierwszym polskim tłumaczu poezji Wergiliusza, Universitas, nr 51, X–XII 1992, s. 5.
- I. Lachman, *Postulat prostoty. Trudności i problemy*, Universitas, nr 52, 1993.
- A. Peszyński, *Homo homini...*, Universitas, nr 52, 1993, s. 5–7.
- A. Peszyński, *Problem istnienia – ekologia wychowania*, Universitas, nr 52, 1994.
- L. Hofman, *O magii słowa i językowym tabu*, Universitas, nr 53/54, s. 6–10.
- A. Peszyński, *Cena fałszywej polisy. Błędy w metodzie czy błędy jako metoda*, Universitas, nr 53/54, 1993, s. 4–5.
- I. Lachman, *Spór o niewspółmierność teorii naukowych i jego rodowód*, Universitas, nr 55, s. 5–8.
- T. Marzantowicz, *Sprawności językowe*, Universitas, nr 55, s. 9–11.
- A. Żaki, *Na krańcach zaginionej Słowiańszczyzny. Łódź słowiańska pod Lubeką*, Universitas, nr 55, 1993, s. 12–14.
- Z. Kłosowska, *Od Oestreicherów do Estreicherów*, Universitas, nr 55, s. 55–20.
- H. Leeming, *Moja droga do polszczyzny i do PUNO*, Universitas, nr 56, s. 11–14.
- A. Żaki, *Węzeł kurdyjski*, Universitas, nr 56, 1994, s. 24–31.
- A. Żaki, *Z zagadnień antropogenezy. Korekty wieku i wędrówek hominidów*, Universitas, nr 57/58, s. 13–16.
- L. Hofman, *O początkach pisma*, Universitas, nr 57/58, 1994, s. 17–23.
- J. Bujnowski, *Jeden z kanonów poetyki Norwida Cypriana (1821–1883)*, Universitas, nr 59, 1994, s. 5–10.
- A. Moskalowa, *Szafarnia, Kuropatwianka i Jerzy z Fabianek*, Universitas, nr 59, 1994, s. 11–12.

Zainteresowanie czytelników kwartalnikiem było spore. Świadczyć może o tym jedno z ogłoszeń, zamieszczone w 55 numerze kwartalnika (liczącym 39 s.), o następującej treści:

Wobec faktu, że wiele bibliotek krajowych, uniwersyteckich i innych, prosi o nadesłanie kompletu lub pojedynczych dawnych egzemplarzy naszego kwartalnika – te zaś, jak parokrotnie pisaliśmy, zostały częściowo wyczerpane – ponawiamy nasz apel o łaskawe przekazywanie redakcji zbędnych starych zeszytów, szczególnie z lat 1981–1987. Poszukujemy zwłaszcza zeszytów: 7–9, 15, 19, 21, 31–34¹⁸.

Należy zwrócić uwagę, że dotychczas, mimo próby podjętej w 1983 roku (kiedy to w Informatorze PUNO zamieszczono niepełną listę publikacji), do dnia dzisiejszego nie opracowano i nie opublikowano aktualnego (pełnego) wykazu wydanych przez uniwersytet pozycji, w tym: Zeszytów Naukowych, broszur, programów okolicznościowych oraz książek, opublikowanych także przez zakłady i instytuty afiliowane bądź ściśle współpracujące z PUNO, tj. Zakładu Biografistyki Polonijnej – Instytutu Badań Biograficznych PUNO im. prof. M. Paszkiewicza w Vaudricourt, Wydziału Sztuk Pięknych w Monachium, Studium PUNO w Chicago czy Instytutu Polsko-Skandynawskiego. Co prawda w wydanej w 2010 roku książce pt. *PUNO. Polski Uniwersytet na Obczyźnie*¹⁹, w poszczególnych rozdziałach, odnoszących się do pracy i związków wymienionych instytutów z PUNO, autorka wspomniała o przykładowych publikacjach tychże, jednakże tak ujęty wykaz nie oddawał pełnego dorobku wydawniczego uczelni. Temat ten zatem wymaga odrębnego opracowania.

Jak dotąd do najciekawszych publikacji uniwersytetu zaliczyć należy:

- prace grupy naukowców (z Ruchu NiD²⁰), napisane pod przewodnictwem doktora Z. Jordana, w swoim czasie autora jedynej (wydanej w języku angielskim) pracy, na temat granicy polskiej na Odrze i Nysie Łużyckiej; kilkakrotnie cytowanej w debatach ONZ i w międzynarodowych dyskusjach politycznych²¹;
- ks. Waleriana Pączka, *Nauczanie religii w szkołach publicznych i udzielanie pomocy szkołom wyznaniowym. (Według ustaw w USA)*, Londyn 1972.

¹⁸ „Universitas. Kwartalnik Towarzystwa Przyjaciół Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie”, nr 55, Zuryh, październik – grudzień 1993, s. 39; cytat także w: J. Pyłat, *PUNO. Polski Uniwersytet*, s. 157.

¹⁹ J. Pyłat, *PUNO. Polski Uniwersytet na Obczyźnie*, Pułtusk–Londyn 2010.

²⁰ PRW NiD – Polski Ruch Wolnościowy Niepodległość i Demokracja. Polskie emigracyjne ugrupowanie polityczne, założone w Londynie w połowie lutego 1945 roku, przez grupę 15 działaczy społecznych – w większości zatrudnionych w strukturach aparatu emigracyjnego rządu. Członkowie organizacji, wychodząc z założenia, że pobyt na obczyźnie będzie długotrwały, nawoływali do likwidacji podziałów politycznych starszego pokolenia. Do członków NiD należeli m.in. byli żołnierze AK i kurierzy z czasów II wojny światowej: Zdzisław Jeziorański, pseudonim Jan Nowak, prof. Jerzy Lerski. Znanym działaczem był także Aleksander Bregman. Pierwszym przewodniczącym NiD był Rowmund Piłsudski, daleki krewny marszałka Józefa Piłsudskiego.

²¹ M. Sas-Skowroński, *Polski Uniwersytet na Obczyźnie*, w: *Monograph Polish Faculty of Law Oxford 1944–1947 at the University of Oxford* (Monografia Polskiego Wydziału Prawa 1944–1947 Uniwersytetu w Oxfordzie), red. J. Cywiński, T. Rojewski, W. Toporowski, London 1997, s. 89–90.

- prof. Z. Stahl, *Marksizm – leninizm i realizm a idea niepodległości*, Londyn 1973, s. 20.
- liczne prace prof. PUNO E. S. Kruszewskiego, w tym, m.in.: *Małe państwa w stosunkach międzynarodowych*, Londyn 1982.
- J. Marcinkiewicza, *Widmo kryzysu ekologicznego*, Londyn 1982.
- *Symposiones*, praca zbiorowa, t. 1, Londyn 1982, s. 256.
- H. Taborskiej, *Pamięć miast. Publiczna sztuka upamiętniająca Berlina i Warszawy*, Londyn 1997.

Należy podkreślić, że spora liczba prac naukowych profesorów i wykładowców PUNO z przyczyn finansowych nie została opublikowana pod szyldem Uniwersytetu. W załączniku do Protokołu z Zebrania Ogólnego Profesorów PUNO z dnia 19 września 1979 roku napisano:

Szereg [...] profesorów prowadziło specjalne studia i ogłaszało w formie książek i artykułów naukowych ich wyniki. Wymienić tu należy w szczególności badania [...] prof. dr Leona Koczego nad zagadnieniami „Dominium Maris Baltici”, „rewolucją kopernikowską” i dziejami Uniwersytetu Jagiellońskiego, prof. dr Jerzego Lerskiego nad historią Żydów w Polsce, prof. dr Tymona Terleckiego nad związkami teatru polskiego z teatrami europejskimi, prof. dr Jerzego Gawendy... „The Soviet Domination of Eastern Europe in the Light of the International Law”, z przedmową tragicznie zamordowanego posła do parlamentu brytyjskiego Airey Neave, rozważania nad koncepcją i klasyfikacją współczesnego terroryzmu międzynarodowego, prof. J. Bujnowskiego, o tzw. czwartym systemie wersyfikacji polskiej, poruszającym zagadnienia o pionierskiej wadze. [...] Profesor dr T. Sulimirski ogłosił dwie prace o Wentach w Alpach oraz o Celtach w Europie Wschodniej. Również w Cambridge Ancient History, w tomie III, znajduje się jego praca pt. *The Scythians of Herodotus*. [...] ²².

Z wyżej wymienionych autorów poza PUNO publikowali niemal wszyscy, m.in.: ks. prof. Jerzy Mirewicz, prof. E. S. Kruszewski, prof. H. Leeming, prof. J. Zubrzycki (głównie w j. angielskim), prof. J. Langrod, prof. D. Lasok – czterokrotny dziekan Uniwersytetu w Exeter (w j. angielskim), prof. Jerzy Mond (na co dzień związany z Institut Francais de Presse et des Sciences de l'Information – Uniwersytetem Paryskim) – absolwent paryskiej Sorbony (doktorat w 1963 r.) publikujący głównie w języku francuskim, prof. M. Paszkiewicz, prof. J. Garliński i wielu innych.

W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku niezwykle dużo wydawał poza uczelnią ks. prof. Jerzy Mirewicz, profesor PUNO w latach 1980–1993, który w tym czasie współpracował zarówno z wydawnictwem Zgromadzenia Jezuitów, jak i z Oficyną Poetów i Malarzy. W 1963 roku wydał pogadanki radiowe: *Słowa o Bogu i człowieku* oraz *Słowo, które nie przemija*. W pierwszej książce zawarł 44 prelekcje, wygłoszone w latach 1958–1962 w ramach Sekcji Polskiej Radia Watykańskiego. Pogadanki z drugiej publikacji – ujęte w trzy grupy tematyczne:

²² Archiwum PUNO, Teczka Zebrań Ogólnych Profesorów, Załącznik do Zebrania Ogólnego Profesorów PUNO, z dnia 19 września 1979 r. S. 1–2; także: J. Pyłat, *PUNO. Polski Uniwersytet*, s. 158.

Boże Narodzenie, Wielkanoc, święta Maryjne i wspomnienia świętych, pochodziły z lat 1958–1963. W 1965 roku ks. prof. Mirewicz wydał książkę (napisaną z polecenia prymasa Stefana Wyszyńskiego) *Wierność lasce. Rozważania na Tysiąclecie Chrztu Polski*. Publikację wydrukowano w Poznaniu (w Księgarni św. Wojciecha) oraz w odcinkach w „Dzienniku Chicagowskim”²³.

W Londynie prof. Mirewicz wydał ponadto: *Czytając Ewangelię* (1966), *Prorok i tancerka* (1971), *Na marginesie Biblii* (1972), *Myśli nieśmiałe* (1975), *Emigracyjne sprawy i spory* (1975), *Życie wewnętrzne emigracji* (1979). W 1989 roku opublikował także pracę *Emigracja*, w której rozważał problemy polskiego wychodźstwa w Wielkiej Brytanii, w tym problemy księży, którzy przyjechali do Zjednoczonego Królestwa w celu pełnienia posługi kapłańskiej²⁴.

Tylko w 1992 roku poza uniwersytetem ukazały się prace: prof. Jerzego Zubrzyckiego, prof. Eugeniusza S. Kruszewskiego, prof. Harrego Leeminga, prof. Jana Venuleta²⁵:

- J. Zubrzycki, *Ethnic Heritage: an Essay in Museology*; wyd. Australian Government Publishing Service for the National Museum of Australia, Canberra 1992.
- J. Zubrzycki, *The Search for Roots and Nationalism in a Multicultural Australia, a Essay in Social Theory*, w: *Arrivals Departures, Achievements, Essays in honour of James Jupp*; wyd. Centre for Immigration und Multicultural Studies, Australian National University, Canberra 1992.
- E. S. Kruszewski, *Akcja Kontynentalna w Skandynawii, 1940–1945*; wyd. Instytut Polsko-Skandynawski, Kopenhaga 1992.
- H. Leeming, *A Note on Contrastive Historical Phonetics: Nasal Vowels in Modern Polish and Predocumentary English*, *Rocznik Sławistyczny XLVIII*, 1992.
- J. Venulet, *Establishing Requirements for the Use of Terms for Reporting Adverse Drug Reactions*, *Int. J. Clin. Pharmacol.*, 1992.

W 1993 wydawnictwo School of Slavonic and East European Studies (UCL) wydało pracę (przyszłego prof. PUNO) ks. Józefa Guli pt. *The Roman Catholic Church in the History of the Polish Exiled Community in Great Britain*²⁶, natomiast w 1995 roku Stowarzyszenie Techników Polskich w Wielkiej Brytanii (STP) opublikowało pracę prof. S. Portalskiego pt. *Zarys Historii Stowarzyszenia Techników Polskich w Wielkiej Brytanii*²⁷. Ostatnio pod szyldem PUNO ukazała się również książka Joanny Pyłat, *Friends of Poland. A short Story 1982–2009*, London 2012.

²³ Z. A. Judycki, *Polski Uniwersytet na Obczyźnie*, s. 72–73; także: J. Pyłat, *PUNO. Polski Uniwersytet*, s. 158.

²⁴ A. Romejko, *Duszpasterstwo polonijne w Wielkiej Brytanii*, Tuchów 2001, s. 244–245.

²⁵ „Universitas. Kwartalnik Towarzystwa Przyjaciół Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie”, kwiecień – wrzesień 1994, nr 57–58, Londyn–Zurych 1994, s. 29.

²⁶ Tamże, s. 245.

²⁷ J. Pyłat, *PUNO. Polski Uniwersytet*, s. 159.

Jak wynika z tego krótkiego (i niepełnego) zestawienia, wielu profesorów i wykładowców PUNO publikowało w językach obcych (przeważnie w języku angielskim, francuskim i niemieckim), z tego też powodu prace naukowe profesorów i wykładowców Uniwersytetu znaleźć można w różnorodnych bibliotekach, zarówno w Europie, m.in. w: Wielkiej Brytanii, Francji, Szwajcarii, Niemczech, jak i poza jej granicami, w: Stanach Zjednoczonych, Australii, Kanadzie, Peru, Chile i wielu innych.

Cezaria Baudouin de Courtenay Ehrenkreutz Jędrzejewiczowa, odnosząc się do kwestii publikowania w językach obcych, podkreślała:

Obowiązkiem i radością każdego uczonego jest praca badawcza. Docieranie do prawdy drogą poznania i jej formułowania. Wynikami owych studiów wzbogacają polscy uczeni naukę ojczystą, nawet, jeśli piszą w obcych językach, korzystając z możliwości, jakie im daje wolny i bogaty świat²⁸.

Obecnie, dzięki aktywności państwa Marii i Witolda Dowgiałów, od marca 2003 roku na PUNO działa nowy Fundusz Wydawniczo-Dydaktyczny. O kondycji nowego Funduszu i skuteczności jego twórców może świadczyć fakt, że zaledwie w ciągu 5 miesięcy od daty powołania pierwszego zarządu do końca sierpnia 2003 roku wpłynęło na jego konto £ 5.255, które przeznaczono na finansowanie i promocję publikacji²⁹.

W składzie pierwszego zarządu nowego Funduszu znaleźli się: rektor PUNO – prof. dr W. Falkowski, prorektor – prof. dr Z. E. Wałaszewski, dziekan Wydziału Humanistycznego – prof. dr M. Paszkiewicz, prodziekan Wydziału Humanistycznego – prof. dr F. Karbownik, oraz sekretarz informacyjny mgr Maria Dowgiel (absolwentka PUNO)³⁰.

W latach 2003–2004, dzięki finansowemu wsparciu osób indywidualnych (m.in. państwa Janczewskich) i organizacji polskich działających na terenie Wielkiej Brytanii, z tych środków sfinansowano m.in.: promocję książki prof. Jana W. Sienkiewicza i prof. Tymona Terleckiego, a także szereg spotkań promujących dorobek pracowników uniwersytetu, w tym np.: wieczór poezji prof. Mieczysława Paszkiewicza³¹.

Mimo to zasoby finansowe, którymi dysponuje Fundusz, nadal nie pozwalają na prowadzenie swobodnej działalności wydawniczej. Z tego też powodu, zarów-

²⁸ Archiwum PUNO, Fragment przemówienia inauguracyjnego Cezarii Baudouin de Courtenay Ehrenkreutz Jędrzejewiczowej, wygłoszonego w dniu 30 stycznia 1960 r.; także: J. Pyłat, *PUNO. Polski Uniwersytet*, s. 159.

²⁹ Archiwum PUNO, Teczka Funduszu Dydaktyczno-Wydawniczego PUNO, Sprawozdanie – rozliczenie z działalności Marii i Witolda Dowgiałów z przygotowanych imprez PUNO, w latach 2003/2004, s. 1; także: J. Pyłat, *PUNO. Polski Uniwersytet*, s. 159.

³⁰ Polski Uniwersytet na Obczyźnie, Sprawozdanie z działalności w roku akademickim 2002/2003, Londyn 2004, s. 27.

³¹ Archiwum PUNO, Teczka Funduszu Dydaktyczno-Wydawniczego PUNO, Sprawozdanie – rozliczenie z działalności Marii i Witolda Dowgiałów z przygotowanych imprez PUNO, w latach 2003/2004, s. 1–2.

no dawniej, jak i obecnie, wiele prac zdeponowano w sekretariacie PUNO jedynie w formie rękopisów. Na swoje wydanie nadal czekają chociażby prace profesora Benedykta Teodora Dytrycha³² czy prof. Zbigniewa Gąsiewicza³³.

Kończąc, podkreślić „jednak należy, że co jakiś czas, głównie przy wsparciu innych ośrodków lub instytucji”, współpracujących z uniwersytetem w ramach różnorodnych projektów, wydawane „są te prace, które stanowią pokłosie wspólnych inicjatyw”.

I tak:

- w 2004 roku, PUNO wraz z Akademią Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej opublikowało książkę, *Hospicja Nadziei. Hospices of Hope*, pod red. W. Falkowskiego, E. Lewandowskiej-Tarasiuk i J. W. Sienkiewicza, Warszawa 2004.
- w 2008 roku pod uniwersyteckim logo, dzięki wsparciu Stowarzyszenia „*Wspólnota Polska*” oraz Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych, wydano w formie książki materiały z konferencji naukowej poświęconej obchodom roku Generała Władysława Andersa (zorganizowanej przez uniwersytet w Londynie w czerwcu 2007 r.³⁴): *General Władysław Anders Soldier and Leader of the Free Poles in Exile*, edited by Pyłat J., Ciechanowski J., Suchcitz A., Londyn 2008.

POLISH UNIVERSITY IN EXILE PUBLICATION ACHIEVEMENTS

Summary

The article brings to the fore an issue less-known although in an interesting, rich and diverse way presents the activities of the Polish University in Exile Press – the oldest (and the smallest at the same time) Polish University (functioning for several years) beyond the home country – in Great Britain. The contents of the article reveal, among others, publications of the university in general, academic workers and the various departments which constitute a key reference to one of the chapters of a book by this author from the Polish University in Exile, issued in 2010.

³² Wyniki prac prof. dr Benedykta T. Dytrycha, który prowadził badania nad dziejami roślin uprawnych i pożywienia, pozostały głównie w rękopisach. Opublikowano jedynie nieliczne artykuły na temat pszczelarstwa oraz (w 28 tomie „Rocznika PTNO”) streszczenie pracy habilitacyjnej: *Rośliny pokarmowe amerykańskiego pochodzenia uprawiane w Europie*.

³³ Z. Gąsiewicz, *Dzieła Architektury w Polsce*, wydanie broszurowe, bez datacji.

³⁴ J. Pyłat, *PUNO. Polski Uniwersytet*, s. 160.